

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Een nuchtere kijk op de waarde van migratie

Nederland kent een lange traditie als emigratieland. Pas in de tweede helft van de vorige eeuw is de immigratie explosief gestegen. Problemen met integratie lijken dan ook voort te komen uit de breuk met de traditie: Nederland is van emigratieland naar immigratieland getransformeerd. Dit hoeft echter geen probleem te zijn wanneer er duidelijk en consequent beleid wordt ontwikkeld dat past bij een open samenleving.

---

door *Harry van Dalen*

De auteur is hoogleraar economie aan de Universiteit van Tilburg en senior onderzoeker bij het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI) in Den Haag.

WIE DE DISCUSSIES OVER IMMIGRATIE over de jaren heeft gevolgd, wordt bevangen door verbazing. Jarenlang wordt er gejammerd over de gebrekkige integratie van Marokkanen en Turken, en dan vindt er opeens een omslag plaats en zijn migranten opeens een brok dynamiek en is de multiculturele samenleving een feest. Partijen die de vrijheid een warm hart toedragen zijn opeens voor beperkingen van mobiliteit, en de partijen met een voorliefde voor staatsinmenging gedragen zich als liberalen wanneer het op migratie aankomt. Immigratie kan niet op veel waardering van Nederlandse burgers rekenen. De beeldvorming over immigranten is allesbepalend geworden, en voor wie niet uit zijn leunstoel komt is het verleidelijk om beeld en realiteit met elkaar te vereenzelvigen. Toch moet men te allen tijde de nuance zoeken. De stroom immigranten is zeer heteroog naar tijd

en naar nationaliteit, leeftijd, capaciteiten en motieven. Op 1 januari 2010 telde Nederland 3,4 miljoen allochtonen, van wie 45 procent westers en 55 procent niet-westers. En door de stroom uit Oost-Europa is die verhouding danig veranderd: 55 procent van de immigranten in 2009 was westers en 45 procent niet-westers.

Wie migratie wil beoordelen moet vooral oog voor de cijfers hebben, omdat de ervaringen divers zijn. Nuchterheid is derhalve geboden, in politiek, wetenschap en de praktijk van alledag. In deze bijdrage zal ik de belangrijkste cijfers en inzichten over migratie de revue laten passeren die voor Nederland relevant zijn en die enigszins verklaren waarom er zoveel ruis in het publieke debat ontstaat.

IMMIGRATIELAND TEGEN WIL EN DANK

Generaties Nederlanders groeien en groeiden op met verschillende ervaringen ten aanzien van migratie. Als we zeer ver in de Nederlandse geschiedenis teruggaan (zie figuur 1) dan kunnen we drie zaken waarnemen.

Allereerst was de negentiende eeuw er een van uittocht. Ten tweede zien we grote schommelingen in de twintigste eeuw ontstaan, zowel immigratie- als emigratiegolven. Maar de meest onverwachte (en derde) waarneming is toch wel dat Nederland, bezien vanaf 1796, bijna twee eeuwen lang een emigratieland is geweest. Voor 1980 was het cumulatief migratiesaldo negatief, ondanks het feit dat aan het begin van de twintigste eeuw het land een netto immigratieland was.¹ Vanaf 1796 zijn er 7,2 miljoen inwoners vertrokken en zijn er 7,9 miljoen inwoners bij gekomen. Met andere woorden: Nederland is in ruim twee eeuwen tijd 700.000 inwoners rijker geworden. Nederland is zo lang een emigratieland geweest, dat het niet zo vreemd is dat Nederlanders moeilijk hebben kunnen wennen aan de status van immigratieland. Wie vooruit wilde komen, emigreerde naar de vs. Voor oudere generaties staat dat beeld nog in het geheugen gegrift. Vlak na de Tweede Wereldoorlog ontstond er een heuse emigratiegolf richting landen

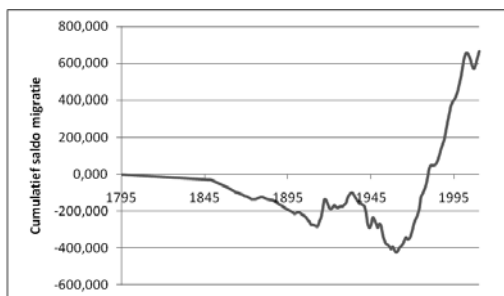
De onafgebroken immigratiestroom is de reflectie van het economische succes

als de vs, Canada en Australië. Nederland voerde onder aanvoering van minister-president Drees een emigratiepolitiek, en Nederland was ook de facto een emigratieland. De jaren zestig waren de jaren van sterke groei en opbouw van de wel-

vaartsstaat, waardoor er weer hoop op een toekomst was en de reden om te vertrekken verdween. De onafgebroken immigratiestroom is de reflectie van het economische succes en de inhaalslag die Nederland maakte. Het

waren de jaren van gastarbeiders en de gedachte dat men na gedane arbeid in de industrie weer terug zou keren naar het land van oorsprong.

FIGUUR 1
CUMULATIEF SALDO MIGRATIE NEDERLAND, 1796-2010²

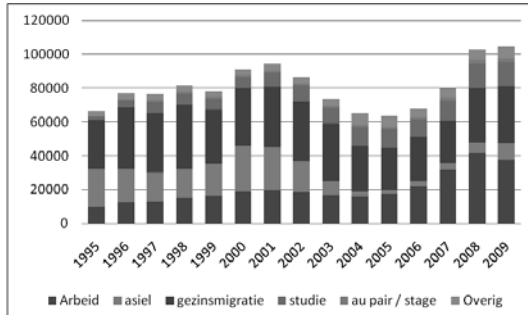

De jaren zeventig waren de jaren van de instroom van Surinamers na de onafhankelijkheid van Suriname. En gedurende de jaren tachtig en negentig werd duidelijk dat gastarbeiders veranderden in ‘eerstegeneratieallochtonen’ die ofwel gezinnen vormden of hun gezin lieten overkomen. Terugkijkend, moet toen het besef zijn ingedaald dat Nederland definitief een immigratieland was geworden, met eerste- en tweedegeneratie-immigranten. Aan het begin van de eenentwintigste eeuw is de ‘melting pot’ van culturen enorm groot, hoewel de Turkse, Surinaamse en Marokkaanse groepen de boventoon voeren.

Echter, in de stroomcijfers beginnen deze groepen naar de achtergrond te geraken: zij worden verdrongen door Oost-Europeanen (vooral Polen), die zich naar het zich laat aanzien veel meer als de tijdelijke arbeidsmigrant gedragen. De gelijkenis met de Spanjaarden en Italianen die in de jaren 1964-1973 naar Nederland kwamen dringt zich op. Van deze groep is tien jaar later driekwart weer teruggekeerd naar hun thuisland; dit aandeel is ruim twee keer zo groot als het terugkeerpercentage van Turken en Marokkanen.³

Voor de jaren vanaf 1995 houdt het CBS bij om welke redenen immigranten naar Nederland komen. Zoals te zien is in figuur 2 is de samenstelling van de immigratiestroom over de jaren zeer heterogeen, hoewel gezinsmigratie altijd een dominante stroom vormt. Opvallend is dat de laatste jaren het arbeidsmotief overheerst, hetgeen vooral terug te voeren is op het opengaan van de grenzen voor Oost-Europese migranten.

FIGUUR 2

IMMIGRATIE VAN NIET-NEDERLANDERS NAAR MIGRATIEMOTIEF⁴

WANNEER MIGRATIE NUT HEEFT

Maar wat moeten we van immigratie vinden? Wanneer winnen landen en migranten van internationale mobiliteit, of moeten we constateren dat er alleen maar verliezers zijn? In de economische theorie bestaat een oud leerstuk dat bewijst dat migratie in feite overbodig is als er volledige vrijhandel in goederen heerst. Goederen zijn immers niet meer dan pakketjes kapitaal en menskracht die de wereld overgaan en op die indirecte manier egaliseert de goederenstroom de prijzen, en daarmee verstomt ook de noodzaak tot migratie. Uiteraard bestaat die perfecte wereld niet, maar dit gedachtespel brengt wel tot uitdrukking dat migratie voor sectoren die hun bestaan ontleenen aan verhandelbare goederen niet per se noodzakelijk is. Het is veeleer

Migratie is een stroom die vele imperfecties kent

dat er, bewust dan wel onbewust, allerlei belemmeringen zijn opgeworpen die maken dat vrijhandel zijn kracht niet kan tonen. Migratie is daarentegen een stroom die vele imperfecties kent. Niet voor niets stelt Adam Smith in zijn *Wealth of*

Nations: 'Man is of all sorts of luggage the most difficult to be transported.' Toch kunnen er goede redenen zijn om migratie toe te staan, en die hebben voornamelijk te maken met het feit dat sommige goederen en diensten niet verhandelbaar zijn. Verplegers, elektriciens, loodgieters, bouwvakkers: ze bieden allemaal diensten aan die niet direct internationaal verhandelbaar zijn. De impliciete veronderstelling waaronder migratie werkt (en nut heeft) is dat bijvoorbeeld verplegers wel dezelfde taal spreken en een kennisniveau bezitten waardoor men mee kan draaien in de Nederlandse samenleving.

Diensten kunnen weliswaar verhandelbaar zijn, maar zijn in de praktijk niet te scheiden van de mensen die ze verlenen. Een speciale vorm van niet-verhandelbaarheid betreft de *productie* van ideeën.⁵ A priori zou men zeggen dat ideeën juist bij uitstek verhandelbaar zijn, maar dat slaat vooral op de toepassing van wetenschappelijke ideeën. De praktijk en de geschiedenis van de wetenschap laten echter zien dat voor het produceren van ideeën face-to-face-interactie van essentieel belang is. De kennis waar het om draait laat zich moeilijk codificeren. ‘Tacit knowledge’ maakt dat we niet kunnen leunen op de ‘invisible hand’ van de markt, en dat migratie een noodzakelijk fenomeen is.

Voor de toekomst van migratie is het echter van groot belang te bedenken wat verhandelbaar is en wat niet, met andere woorden: wanneer migratie noodzakelijk is en wanneer niet. Technologieën maken het mogelijk om op afstand te vergaderen, voor chirurgen te opereren in een ander land, en zelfs bouwvakkers kunnen voor een deel overbodig worden door prefabwoningen. Dus wat niet verhandelbaar is vandaag, zou in de toekomst wel degelijk verhandelbaar kunnen zijn.

VALKUILEN

In de theorieboeken kan migratie een nuttige en (kleine) profijtelijke bijdrage aan een land leveren.⁶ In de praktijk komen echter problemen naar voren die bij het toestaan van migratie over het hoofd worden gezien, hetzij omdat beleidsmakers zich verheven voelen boven de boekhoudkundige regels van de demografie, hetzij omdat men de sterke selectieve krachten onderschat die uitgaan van een welvaartsstaat, hetzij omdat men te optimistische verwachtingen heeft over de aanpassingskosten die gemoeid gaan met migratie. Laat ik deze blinde vlekken een voor een doornemen.

Demografisch denken

Het ontkennen van demografische principes is een begrijpelijke karaktertrek omdat de wiskunde van actuarissen en demografen niet uitnodigt tot veel verbeelding. De eerste valkuil is dat men eenzijdig naar de immigratie kijkt en vergeet dat er ook een stroom migranten het land verlaat. De laatste jaren is emigratie en de emigratiegeneigdheid op een hoger niveau komen te liggen, niet alleen onder autochtonen maar ook onder allochtonen.⁷ Dit heeft belangrijke consequenties voor omvang en samenstelling van de bevolking. Voor de *omvang* van de bevolking is uiteraard alleen het emigratiesaldo (immigratie – emigratie) van belang. En voor de *samenstelling* van de bevolking is inzicht in het menselijk kapitaal dat verbonden is aan deze beide stromen van belang. Wat betreft de samenstelling van de

bevolking kan het gemiddelde kennis- en inkomensniveau in Nederland achteruitgaan, wanneer de emigratiestroom hoger opgeleid is of een hoger inkomen geniet dan de immigratiestroom. Als we bijvoorbeeld alleen naar de emigratie en immigratie van werknemers kijken, dan blijkt dit goed te kloppen: het gemiddeld dagloon van de immigrant is 122 euro en dat van de emigrant 130 euro.

Een andere demografische valkuil is de gedachte dat een land via immigratie de vergrijzing tot stilstand kan brengen, dan wel aanmerkelijk vertragen. De Verenigde Naties hebben ooit als vingeroefening laten zien welke enorme aantallen migranten een land moet importeren wil een land niet meer vergrijzen. Demografische vooruitberekeningen voor Nederland maken duidelijk dat het constant houden van de leeftijdsstructuur (op niveau 1997) in 2100 een Nederlandse bevolking van 109 miljoen inwoners betekent.⁸ Immigratie kan uiteraard de vergrijzing op de korte termijn iets vertragen, maar ook immigranten vergrijzen, en om de kracht van vergrijzing teniet te doen zal er permanent verjonging nodig zijn.

Magneetwerking welvaartsstaat

Het onrealistische gehalte van dit soort voorstellen valt met enig gezond verstand te ontrafelen. Het tweede punt, de magneetwerking van welvaartsstaten, is in theorie eenvoudig te begrijpen: een genereuze welvaartsstaat zal onder condities van vrije migratie relatief laaggeschoolde immigranten aantrekken en hooggeschoolde immigranten afstoten. Laaggeschoolden vinden zo'n welvaartsstaat aantrekkelijk omdat ze meer ontvangen dan ze aan belastingen en premies betalen. Het mechanisme werkt in omgekeerde richting voor hooggeschoolden: zij zien weinig in een land van bestemming waar ze meer moeten betalen dan ontvangen. Dit is precies waar Milton Friedman ooit op doelde: de vrije migratie die voor 1914 in de vs bestond, heeft het land en de immigranten die naar de vs kwamen veel gebracht. De prikkels en verdeling van kosten en baten veranderden met de komst van de welvaartsstaat. De belastingen en uitkeringen verstoren de motieven, en binnen de regels van een liberale econoom die dit gedachte-experiment uitvoert zijn er dan slechts drie opties: (1) de welvaartsstaat afschaffen, (2) immigranten geen toegang geven tot de welvaartsstaat, of (3) illegale migratie toestaan. Dat laatste klinkt vreemd, maar binnen de gedachtewereld van vrije migratie zou dat wel de vertaling moeten zijn: de illegale migrant van nu is daarmee gelijk aan de legale migrant die zich honderd jaar geleden via Ellis Island toegang verschaftte tot de vs.

Er is echter nog een oplossing (verfoeid door klassieke liberalen), namelijk dat de staat als poortwachter selecteert wie er binnenkomt (en de facto een einde maakt aan het principe van vrije migratie). Pas als er selec-

tie aan de poort is, wordt het voor hooggeschoolden aantrekkelijk om te emigreren naar zo'n staat. Zij zullen zich niet als freeriders gedragen. De empirie op dit terrein suggereert dat deze oplossingsrichting werkt, en dat welvaartsstaten zonder een selectieve immigratiepolitiek de prijs betalen voor een relatief laag geschoolde instroom.⁹ Tabel 1 geeft weer hoe sterk het effect is op de opleidingsgraad van niet-westerse immigranten. Europese landen trekken een niet-westerse migrantenpopulatie aan die relatief laaggeschoold is. Dit ligt duidelijk anders bij landen als Canada en Australië, die een puntensysteem hanteren. De vs selecteert ook, maar heeft minder sturingsmogelijkheden, waardoor de opleidingsgraad relatief laag is vis-à-vis de andere selectieve immigratielanden.

TABEL 1
OPLEIDINGSGRAAD VAN PERSONEN 25-44 JAAR, AUTOCHTOON VERSUS
NIET-WESTERS GEBOREN (2007)

EU-landen	Autochtonen				Geboren in niet-westerse landen (non-OESO)			
	primair	lager secundair	hoger secundair	tertiair (hbo/wo)	primair	lager secundair	hoger secundair	tertiair (hbo/wo)
Nederland	3,6	16,8	46,1	33,6	17,5	18,3	45,5	18,6
Denemarken	0,3	12,5	48,8	38,4	13,4	18,2	34,2	34,2
Frankrijk	4,4	17,5	44,7	33,5	18,1	22,2	29,4	30,4
VK	0,1	25,2	41,0	33,7	1,4	20,2	48,8	29,6
Selectieve landen								
vs	2,1	5,7	50,7	41,5	24,7	7,9	35,3	32,1
Australië	4,3	23,0	40,3	32,4	5,9	11,0	31,5	51,7
Canada	1,7	7,6	38,0	52,7	2,8	5,6	28,0	63,6

Trage integratie

Uiteraard kan het beschreven effect (zie tabel 1) ook het resultaat zijn van een slechte integratie; het hoeft niet alleen aan selectie te liggen. Immigranten zijn sterk oververtegenwoordigd in de rijen der werklozen in Nederland; dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld de vs of Canada, waar immigranten net zo vaak werkloos zijn als autochtonen. En daarmee komen we bij de laatste blinde vlek in migratiepolitiek: het idee dat internationale mobiliteit niet met aanpassingskosten gepaard gaat. Uit recent onderzoek blijkt dat migranten met een sterke etnische identiteit (vasthouden aan

oude tradities, gebruik moedertaal thuis, veel belang hechten aan religie) veel meer aanpassingsproblemen hebben en een kleinere kans op werk dan zij die zich aanpassen aan het land van bestemming.¹¹ Dit probleem doet zich vooral voor bij de eerste generatie allochtonen. De tweede generatie weet deze achterstand in kansen op de arbeidsmarkt weg te werken, vooral ook door het vervagen van de etnische identiteit. Daarbij past echter wel een kanttekening. Immigranten met een sterke etnische identiteit verkleinen onbewust de kansen voor hun kinderen door tradities door te geven of simpelweg door thuis de moedertaal te blijven gebruiken.

De belangrijkste les in het beoordelen van de kracht van etnische diversiteit voor een samenleving is een les die Lazear ooit onder woorden bracht. Hij stelt dat die kracht pas tot stand komt wanneer immigranten de cultuur en de taal van het land van bestemming delen en begrijpen.¹² De reden voor het delen van taal en cultuur is eenvoudig: de comparatieve voordelen van verschillende groepen in een samenleving leveren winst op wanneer men met elkaar kan communiceren en verwachtingen en gewoontes kan delen. Anders vertrouwt men elkaar niet, leeft men langs elkaar heen en ontstaat nooit de gedroomde meerwaarde van een multiculturele samenleving.

BESLUIT

Migratie behoort de normaalste zaak van de wereld te zijn voor wie een open samenleving koestert.¹³ Het is echter een fenomeen dat gepaard gaat met problemen en uitwassen die voortkomen uit de hoogmoed en vrijblij-

Migratie behoort de normaalste zaak van de wereld te zijn voor wie een open samenleving koestert

vendheid waarmee migratie in het verleden is benaderd en gebruikt. Deze uitwassen verhinderen dat er ook positieve verhalen over migratie vallen te vertellen. De positieve kant van immigratie is geen vanzelfsprekendheid, zeker niet voor landen met een omvangrijke

welvaartsstaat. Dit element maakt dat men onder ogen moet zien dat een wereld van vrije migratie – zoals deze in het Amerika van de negentiende eeuw bestond – niet tot de mogelijkheden behoort. Wie de vruchten van migratie wil plukken moet in de vormgeving van beleid zowel de insiders als de outsiders dienen, en in het geval van Nederland of Europa betekent dat dat men, als men de status van immigratieland serieus neemt, veel sterker op selectie moet inzetten.

Noten

-
- 1 H. Nicolaas en A. Sprangers, 'Buitenlandse migratie in Nederland 1795-2006. De invloed op de bevolkingssamenstelling', *Bevolkingstrends*, 4^e kwartaal 2007, pp. 32-46.
  - 2 Nicolaas en Sprangers 2007; CBS Statline.
  - 3 H. Nicolaas, 'Ruim helpt Poolse immigranten vertrekt weer', *Bevolkingstrends*, 1^e kwartaal 2011, pp. 32-36.
  - 4 CBS Statline.
  - 5 E.E. Leamer en M. Storper, 'The economic geography of the internet age', *Journal of International Business Studies* 32 (2001), nr. 4, pp. 641-665.
  - 6 G.J. Borjas, 'The economics of immigration', *Journal of Economic Literature* 32 (1994), nr. 4, pp. 167-171.
  - 7 H.P. van Dalen en K. Henkens, *Weg uit Nederland. Emigratie aan het begin van de 21ste eeuw* (NIDI-rapport nr. 75). Amsterdam/Den Haag: Aksant/NIDI, 2008.
  - 8 E. van Imhoff en N. van Nimwegen, 'Migratie géén remedie tegen vergrijzing', *Demos* 17 (2000), nr. 2, pp. 9-10.
  - 9 A. Cohen en A. Razin, 'The skill composition of immigrants and the generosity of the welfare state. Free vs. policy controlled migration' (NBER Working Paper No. 14459). Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research, 2008.
  - 10 OECD, *International Migration Outlook. SOPEMI 2009*. Parijs: OECD, 2010, p. 97.
  - 11 A. Bisin, E. Patacchini, T. Verdier en Y. Zenou, 'Ethnic identity and labour market outcomes of immigrants in Europe', *Economic Policy* 26 (2011), nr. 65, pp. 59-92.
  - 12 E.P. Lazear, 'Culture and language', *Journal of Political Economy* 107 (1999), nr. 6, pp. 95-126.
  - 13 H.P. van Dalen, 'Immigratie. Vloek of zegen voor de Nederlandse economie?', *Bevolking & Gezin* 30 (2001), nr. 3, pp. 3-36.